

Objectgehechtheid en duimzuigen bij jonge kinderen

een onderzoeksnotitie

M. H. van IJzendoorn,
L. W. C. Tavecchio,
F. O. A. Hubbard

Zijn kinderen die aan een knuffel, doekje of dekentje gehecht raken ook vaker verslingerd aan hun duim? Met andere woorden, bestaat er een samenhang tussen objectgehechtheid en duimzuigen, zoals bijvoorbeeld Spock suggereert? Ter beantwoording van deze vraag wordt enig theoretisch en empirisch materiaal aangedragen.

1. Inleiding

'Mijn dochttertje heeft een knuffel en als ze die voelt dan móet ze duimen. Ze kan het beestje niet vasthouden zonder te duimen' (een moeder, geciteerd door Kohnstamm, 1981, p. 10). Dit citaat geeft op een wel erg extreme wijze weer waarover deze notitie handelt: de relatie tussen enerzijds objectgehechtheid, d.w.z. de relatief duurzame gehechtheid van jonge kinderen aan één of meerdere levenloze voorwerpen zoals knuffels, dekentjes, doekjes, en anderzijds het zgn. 'duimzuigen' waarmee doorgaans zowel duim- als vingerzuigen wordt bedoeld. Als alle kinderen zich zouden gedragen zoals het hiervoor genoemde dochttertje dan zou tussen objectgehechtheid en duimzuigen een perfect verband bestaan: ieder objectgehecht kind zou tevens een duimzuiger zijn.

Hoewel een dergelijke hypothese over het verband tussen objectgehechtheid en duimzuigen in deze extreme vorm erg onwaarschijnlijk is, zijn er nogal wat indicaties voor het bestaan van een min of meer sterke samenhang voorhanden. Zo stelt Spock bijvoorbeeld: 'Naar mijn ervaring neigen kinderen die duimzuigen er eerder toe dan kinderen die hun duim met rust laten om tevens zich te hechten aan een voorwerp om te aaien' (1978, p. 211; vgl. ook Leach, 1980, p. 216f). In zijn ogen vervullen objectgehechtheid en duimzuigen van jonge kinderen van 1-4 jaar dezelfde functie, namelijk het bevredigen van de behoefte aan geborgenheid, veiligheid, troost en rust in een periode waarin de opvoeder niet ieder moment meer beschikbaar is om deze behoefte te bevredigen. Het losmakings- of individuatieproces werpt het kind op een aantal momenten van de dag op zichzelf terug bij het zoeken naar geborgenheid: een knuffel of een duim is op die momenten een welkome en direct beschikbare troost. Spock voegt hieraan vanuit zijn psychoanalytisch interpretatiekader nog de idee toe van regressie, van denkbeeldige terugkeer naar de veilige eerste maanden van omgang met de volledig disponibele opvoeder.

2. Parallellen tussen objectgehechtheid en duimzuigen

We zullen hier slechts kort refereren aan de theorievorming rond de fenomenen 'objectgehechtheid' en 'duimzuigen'. Elders is meer informatie over de achtergronden van deze zo alledaagse en wijd verbreide verschijnselen te vinden (Van der Veer en Van IJzendoorn, 1981; Kohnstamm, 1980; 1981). Voor objectgehechtheid zijn twee verklaringsmodellen ontwikkeld: de *symbolisatie-these* van Winnicott (1953) en de *substitutie-these* van Bowlby (1971). Zonder in te gaan op de verschillen tussen deze verklaringsmodellen wijzen we er hier op dat beide theorieën objectgehechtheid koppelen aan de zo nu en dan onvermijdelijke afwezigheid of ontoegankelijkheid van de persoon aan wie het kind gehecht is en op wie het is aangewezen voor de bevrediging van zijn fysieke en 'psychische' behoeften (honger, dorst,

geborgenheid) (Van der Veer en Van IJzendoorn, 1981, p. 34). Voor duimzuigen van oudere babies en peuters zijn drie verklaringsmodellen ontwikkeld, die elkaar overigens geenszins uitsluiten, zoals Kohnstamm laat zien. De *fixatietheorie* beschouwt duimzuigen als een prikkeling van de eerste erogene zone, namelijk de lippen. De behoefte aan een dergelijke prikkeling wordt verklaard uit de in de orale fase ontstane libidineuze drift als afgeleide van de behoefte aan bevrediging van honger en dorst. De *geborgenheidstheorie* wijst erop dat duimen in toenemende mate aangename en troostende gevoelens en herinneringen oproept en vooral optreedt in tijden van ziekte en vermoeidheid. De *conditioneringstheorie* laat zien hoe het oorspronkelijke reflexmatig en 'toevallig' tot stand gekomen duimgedrag, door de ermee gepaard gaande positieve gevoelens versterkt wordt (operante conditionering). Kohnstamm vat als volgt de overeenkomsten tussen de nog fragmentarische theorieën over het duimzuigen samen: 'Het van oorsprong reflexmatige ('angeboren') en lustvolle karakter van het zuigen, het in een later stadium rustgevend en angstreducerende karakter van het zuigen op duimen of vingers alsmede het onderkennen van een leerproces bij dit verschijnsel vormen a.h.w. verbindende elementen tussen de verschillende theorieën' (Kohnstamm, 1980, p. 212).

Uit deze summier beschrijvingen van de achterliggende theorieën wordt direct duidelijk dat knuffels en duimen dezelfde functie lijken te vervullen. Ze zijn beide vooral populair in tijden van ziekte, vermoeidheid en spanning en ze zorgen beide voor de nodige troost en geborgenheid. Door concentratie op duim en/of knuffel trekt het kind zich in een eigen, vertrouwde belevingswereld terug en sluit het zich in zekere zin van een buitenwereld af, waarover het zonder hulp de controle dreigt te verliezen. Opmerkelijk is bijvoorbeeld het gegeven dat in 'primitieve' samenlevingen waarin de opvoeder, c.q. moeder(-borst) voortdurend aanwezig en toegankelijk is, zowel objectgehechtheid alsook duimzuigen nauwelijks voorkomen. De functie van troost en geborgenheid blijft hier berusten bij de opvoeder, terwijl in 'westerse' samenlevingen met hun gedwongen separaties tussen opvoeder en kind (bijvoorbeeld het gescheiden slapen) een gedeelte van deze functie op een voorwerp en/of lichaamsdeel moet worden overgeheveld. Objectgehechtheid en duimzuigen lijken dus eenzelfde functie te vervullen. Het is in dit verband heel goed mogelijk, dat *alleen* kinderen die een behoefte hebben aan *compensatie* voor de tijdelijke ontoegankelijkheid van de opvoeder, duimzuigen of objectgehecht zijn. Hoe sterker deze behoefte aan compensatie hoe vaker het kind op meer dan één 'compensatiestrategie' – zowel knuffel als duim – aangewezen raakt, zo zou men kunnen veronderstellen.

Uit onderzoek is echter gebleken dat lang niet alle kinderen gehecht raken aan een object. Ook worden lang niet alle kinderen duimzuiger. De vraag is nu, in hoeverre objectgehechtheid en duimzuigen aan elkaar gerelateerd zijn. Onze verwachting is dat er bij jonge kinderen een samenhang tussen objectgehechtheid en duimzuigen bestaat, in die zin dat objectgehechtheid vaker met duimzuigen gepaard gaat en omgekeerd

de afwezigheid van objectgehechtheid vaker met afwezigheid van duimzuigen samengaat.

We hebben geprobeerd de juistheid van deze veronderstelling in een survey-onderzoek onder 140 gezinnen met kinderen tussen 1-4 jaar empirisch na te gaan.

3. De relatie tussen objectgehechtheid en duimzuigen empirisch onderzocht

In het kader van een survey-onderzoek naar de relatie tussen 'dichtheid van het opvoedingsmilieu' en 'attachment' bij jonge kinderen (zie bijvoorbeeld Van IJzendoorn, 1980; Tavecchio en Van IJzendoorn, 1982) zijn aan 140 moeders van jonge kinderen schriftelijke vragen gesteld over de gehechtheid van hun kind aan een object en over het duimzuigen van het kind. De antwoorden op de vragen naar de objectgehechtheid van het kind zijn op hun consistentie getoetst door een elders in de vragenlijst opgenomen vraag. Slechts een enkele ouder bleek inconsistent te antwoorden. Alleen kinderen die langer dan een half jaar aan één of meerdere voorwerpen gehecht waren, zijn hier als objectgehecht beschouwd. Een gehechtheidsrelatie dient immers een relatief duurzaam karakter te dragen. We hebben voorts die kinderen als duimzuigers beschouwd, van wie de moeder aangaf dat ze soms of vaak 'duimzuigen', waarbij we ervan uitgaan dat 'duimzuigen' een standaarduitdrukking is die vingerzuigen omvat.

a. Enkele gegevens over de kinderen

De gemiddelde leeftijd van de kinderen is 26 maanden (minimumleeftijd: 11 maanden, maximumleeftijd: 55 maanden; standaarddeviatie: 5.4). Meisjes: 44%; jongetjes: 55% (over twee kinderen zijn hieromtrent geen gegevens voorhanden). De verdeling van de sociaal-economische status in deze groep van 140 Leidse kinderen is scheef: de hogere milieus zijn oververtegenwoordigd (gemiddelde milieuscore: 4.6 bij een milieuschaal van 1 (laag) t/m 6 (hoog)). Van de 140 kinderen is 40% gehecht aan een object, 55% is niet objectgehecht en over 5% zijn geen gegevens beschikbaar. In dezelfde groep blijkt 55% van de kinderen wel en 44% niet duim te zuigen; van 2 kinderen ontbreken de gegevens.

b. Objectgehechtheid en duimzuigen in relatie tot enkele achtergrondvariabelen

In deze paragraaf hebben we met name correlaties tussen objectgehechtheid, c.q. duimzuigen en de achtergrondvariabelen (geslacht, leeftijd, sociaal-economische status) vermeld die bij tweezijdige toetsing op een niveau van .05 significant bleken te zijn.

Ook uit dit onderzoek blijkt dat objectgehechtheid geen geslachtsgebonden verschijnsel is (vgl. Van der Veer en Van IJzendoorn, 1981). Wel is er een zwak verband tussen *leeftijd* en objectgehechtheid ($r = .18$; $n = 133$; $p_2 = .02$): hoe ouder de kinderen hoe vaker objectgehecht. Dat verband is bij meisjes iets sterker ($r = .37$; $n = 58$; $p_2 = .002$). Ook treedt dit verband tussen *leeftijd* en objectgehechtheid in de lagere milieus wat duidelijker naar voren ($r = .22$; $n = 53$; $p_2 = .05$ in de eerste 4 milieugroepen).

Objectgehechtheid hangt tevens met *milieu* samen ($r = .17$; $n = 133$;

$p_2 = .02$): wanneer we de totale groep in ogenschouw nemen blijkt objectgehechtheid in de hogere milieus iets vaker voor te komen dan in de lagere milieus. Dit verband wordt wat sterker naarmate de kinderen ouder worden: in de groep kinderen van $2\frac{1}{2}$ jaar en ouder blijken kinderen uit de hogere milieus vaker objectgehecht te zijn ($r = .30$; $n = 30$; $p_2 = .05$).

Wat betreft het *duimzuigen* blijkt in tegenstelling tot onderzoek waaraan Kohnstamm (1981) refereert, in dit onderzoek geen verband met leeftijd en geslacht van het kind aangetroffen te worden. Alleen tussen duimzuigen en sociaal-economisch milieu blijkt een (kromlijnig) verband op te treden in de subgroep jongens ($X^2 = 8.7$; $n = 75$; $p = .03$; $df = 3$): jongetjes uit de milieugroepen 2, 3 en 5 duimen iets minder vaak dan jongetjes uit de milieugroepen 4 en 6 ($\eta^2 = .34$).

c. Objectgehechtheid en duimzuigen

Gezien onze verwachting over het verband tussen objectgehechtheid en duimzuigen (zie par. 2) hebben we éénzijdig getoetst. Voorts is rekening gehouden met het mogelijk interveniërende karakter van de achtergrondvariabelen geslacht, leeftijd en milieu, door de berekening van de samenhang ook in de verschillende subgroepen uit te voeren ('leeftijd' is getrichotomiseerd, sociaal-economisch milieu gedichotomiseerd om voldoende kinderen per subgroep te behouden).

Er blijkt in onze onderzoeksgroep slechts een *zwak verband* in de verwachte richting te bestaan tussen objectgehechtheid en duimzuigen. De nulhypothese dat er geen verband zou bestaan moet weliswaar bij eenzijdige toetsing verworpen worden, maar de correlatie is zwak ($r = .13$; $n = 131$; $p_1 = .035$). Objectgehechte kinderen zuigen iets vaker duim dan niet-objectgehechte kinderen. Dit verband treedt iets duidelijker naar voren in de subgroep jongens ($r = .22$; $n = 72$; $p_1 = .015$) en in de hoogste leeftijdscategorie van kinderen van $2\frac{1}{2}$ jaar en ouder ($r = .28$; $n = 30$; $p_1 = .035$). Ook in de hogere milieus (5 en 6) is sprake van een wat sterker verband in de verwachte richting ($r = .26$; $n = 78$; $p_1 = .005$).

De verbanden zijn over het algemeen niet erg sterk, maar ook weer niet verwaarloosbaar klein.*

4. Discussie en conclusies

Het percentage objectgehechte kinderen dat in dit onderzoek werd aangetroffen (40%) komt aardig overeen met wat elders is gevonden (vgl. Van der Veer en Van IJzendoorn, 1981; vgl. Ooms, 1981). Ook het percentage duimzuigers (55%) wijkt niet sterk af van wat elders is gerapporteerd, hoewel over de door ons onderzochte leeftijdsgroep nog nauwelijks informatie voorhanden is. Voor kinderen van 4, 5 en 6 jaar zijn onder meer percentages van 51 (Van Hillegonsdberg), 62 (De Boer) en 55 (Büttner) gevonden (zie Kohnstamm, 1981). Onze gegevens vormen voor de jongere leeftijdsgroepen een aanvulling op de overzichtstabel van 'percentages duimzuigende kinderen volgens diverse onderzoeken', welke Kohnstamm samenstelde (1981, p. 21).

Wij hebben voorts geprobeerd informatie te verzamelen over een veronderstelling die uit de theorieën over objectgehechtheid

* Hierbij moet men rekening houden met het feit dat de maximale waarde van de Pearson produktmoment correlatie-coëfficiënt bij correlaties tussen dichotome variabelen (in feite: phi) doorgaans lager dan 1 uitvalt en de berekende waarde tot een onderschatting van de samenhang zou kunnen leiden. Zo is in ons geval de maximale waarde die de correlatie tussen objectgehechtheid en duimzuigen ($n = 131$) had kunnen bereiken slechts .78.

* Het is in dit verband interessant op te merken, dat met name duimzuigen vaak wordt gezien als een bijverschijnsel van een ontwikkelingsstadium waar een kind 'overheen moet groeien'. Gebeurt dit niet, dan beschouwt men het kind al gauw als te weinig zelfstandig en aangepast. Het is echter de vraag of dit juist is (vgl. Kuijer, 1980).

en duimzuigen kan worden afgeleid en die ook in populaire opvoedingsvoorlichtingslectuur voor ouders ('Spock') te vinden is. De veronderstelling luidt dat objectgehechte kinderen vaker aan hun duim of vinger verslingerd zullen zijn geraakt dan niet-objectgehechte kinderen. De geliefde knuffel en de duim vervullen immers beide een functie als bron van troost, rust en geborgenheid in tijden van ziekte, vermoeidheid, angst en spanning. Waar die functie door de opvoeder afdoende vervuld wordt – bijvoorbeeld in 'primitieve' samenlevingen met voortdurend lijfelijk contact tussen kind en opvoeder – blijkt er geen behoefte aan duim of knuffel te ontstaan. Waar daarentegen geregeld sprake is van 'ontoegankelijkheid' van de opvoeder voor het kind zou al snel een compensatie, en soms zelfs een dubbele compensatie (knuffel en duim) 'gezocht' kunnen worden.

We hebben in dit onderzoek niet direct de relatie tussen compensatiebehoefte en compensatiestrategie onderzocht, aangezien de meting van eerstgenoemde variabele erg veel moeilijkheden oplevert. Onze meer bescheiden aanpak was gericht op toetsing van de hypothese, dat er een positieve samenhang bestaat tussen twee fenomenen (objectgehechtheid en duimzuigen) waarvan we theoretisch veronderstellen dat ze beide eenzelfde achterliggende behoefte bevredigen, namelijk de behoefte aan geborgenheid.*

De resultaten van het onderzoek wijzen inderdaad in de verwachte richting. De veronderstelling dat er *geen* samenhang zou bestaan tussen objectgehechtheid en duimzuigen, of een samenhang in tegengestelde richting, kan in ieder geval worden weerlegd. De sterkte van de gevonden samenhang echter stemt niet overeen met de theoretische verwachtingen. Een mogelijke verklaring hiervoor is dat een sterkere samenhang alleen optreedt in de groep kinderen die *geen* of een *zeer sterke* behoefte aan compensatie hebben. In het eerste geval zijn de betrokken kinderen noch objectgehecht, noch duimzuiger; in het tweede geval zijn ze zowel objectgehecht als duimzuiger. Desalniettemin blijft een samenhang van ten hoogste .28 in de hoogste leeftijdscategorie toch bij de verwachtingen achter.

Het is ook de vraag of objectgehechtheid en duimzuigen de enige 'compensatie-strategieën' van jonge kinderen in geval van tijdelijke ontoegankelijkheid van hun opvoeder(s) representeren. Het is goed voorstelbaar dat andere nog onbekende middelen op het niveau van mentale representaties aangewend worden om de behoefte aan veiligheid en geborgenheid te bevredigen. Dat zou dan kunnen verklaren waarom kinderen met een sterke behoefte aan compensatie toch slechts één van de hier bestudeerde middelen aanwenden. Het zou tevens een verklaring kunnen vormen voor het elders opgeworpen vraagstuk waarom in 'westerse' landen met een onvermijdelijk tamelijk frequente 'ontoegankelijkheid' van de ouders, sommige kinderen toch niet objectgehecht zijn (Van der Veer en Van IJzendoorn, 1981) noch duimzuigen. In dit onderzoek bijvoorbeeld bleek 29% van de totale groep kinderen noch objectgehecht te zijn noch duim te zuigen. Wellicht worden in deze gevallen minder zichtbare compensatie-strategieën toegepast, zoals verbeelding en fantasie, d.w.z. mentale represen-

Prof. dr. M. H. van IJzendoorn
Dr. L. W. C. Tavecchio
Drs. F. O. A. Hubbard
Vakgroep Wijsgerige en
Empirische Pedagogiek
Rijksuniversiteit Leiden
Schuttersveld 9
2316 XG Leiden

taties die ook zonder de noodzaak van aanwezigheid van een materieel object (knuffel of duim) op afroep beschikbaar zijn, en voor de nodige troost en geborgenheid in tijden van nood kunnen zorgen.

Literatuur

- Bowlby, J., *Attachment and loss*, Vol. I: Attachment. Harmondsworth: Penguin, 1971.
- Kohnstamm, G. A., Naar bed met duimelot. Kanttekeningen bij een aantal psychologische verklaringen voor het duimzuigen, *Kind en adolescent*, 1980, 1, 197-213.
- Kohnstamm, G. A., *Duimzuigen bij kleine en grote kinderen*. Deventer: Van Loghum Slaterus, 1981.
- Kuijer, G., *Het geminachte kind*. Amsterdam: Arbeiderspers, 1980.
- Leach, P., *Baby en kind. Het volledige en praktische handboek voor de verzorging van kinderen*. Amsterdam: Kosmos, 1979.
- Ooms, A., *Transitioneel object: Theoretische studie en kwalitatief onderzoek aan de hand van een vragenlijst*. Gent: R.U.G.-Fakulteit der psychologische en pedagogische wetenschappen, 1981 (licentiaatsverhandeling).
- Spock, B., *Baby- en kinderverzorging*. Amsterdam: B. Bakker, 1978³¹.
- Tavecchio, L. W. C. en M. H. van IJzendoorn, Dichtheid van het opvoedingsmilieu en attachment: een vooronderzoek, *Pedagogische Studiën*, 1982, 59, in druk.
- Veer, R. van der en M. H. van IJzendoorn, Gehechtheid van jonge kinderen aan een object, *Kind en adolescent*, 1981, 2, 21-36.
- Winnicott, D. W., Transitional objects and transitional phenomena, *International Journal of Psycho-Analysis*, 1953, 34, 85-97.
- IJzendoorn, M. H. van, Enkele uitgangspunten van een empirisch-pedagogisch onderzoek naar attachment, *Pedagogisch Tijdschrift*, 1980, 5, 93-107.